

Janteloven er død

– vi ved det bare ikke!

I bogen "En flygtning krydser sit spor" formulerer forfatteren Aksel Sandemose janteloven, en af vores kendteste love, som siden nærmest er blevet synonym med alle de dårligste og kedeligste egenskaber ved danskernes folkekarakter. Den 77 år gamle lov kendes af næsten alle danskere, og lige som Moseloven har den også 10 bud, som de færreste husker alle af, men essensen er formuleret i to af dem: Du skal ikke tro, du er noget, og du skal ikke tro, du er bedre end os.

Janteloven gennemsyrede alle handlinger i den lille provinsby, som var bygget over livet i Nykøbing Mors, men det kunne have været en hvilken som helst dansk provinsby, for det var en del af den sociale kontrol, der nidkært blev udøvet overalt, og hvis formål var at holde sammen på det sociale fællesskab. Det var den laveste fællesnævner, der satte standarden for personlig udfoldelse, ingen skulle stikke ud eller udmærke sig gennem noget særligt. "Højt at flyve, dybt at falde" var valgsproget for disse små, grå mennesker, der var mede sig ved andres ulykke og kun så frem til, at hovmod skulle stå for fald, alt imens de modarbejdede fornyelse, kunst eller andre farlige tanker, som kunne forrykke den balance, der holdt alle fast i et jerngreb. Prisen for at bryde janteloven var udstødelse og latterliggørelse.

Siden er denne lov ofte blevet taget frem, når man skulle finde årsager til alt lige fra manglende mod til at starte egen virksomhed, angst for kunstnerisk storhed, når en politiker skal være klar og tydelig i mælet, eller når en kendt kunstner eller forretningsmand enten truer med eller har forladt deres øllebrødsbrune, gennemsnitlige, uambitiøse og socialdemokratiske middelmådighedsdyrkende fædreland. Flere kendte har senere i deres selvbiografier udråbt janteloven til årsagen for manglende anerkendelse eller har som Anja Andersen ligefrem udråbt sig selv til korsfarere mod den ved f.eks. at bære en T-shirt med sloganet: "Fuck janteloven."

Så brutal og allestedsnærværende er janteloven, at den også bliver brugt, når et ungt håbefuldt sangtalent ikke udvælges til udsendelser som X-Factor og foran rullende kameraer vred, forurettet og grædende skal forklare sin alt for tidlige exit. Det særlige ved at bruge dette argument er, at det lukker enhver diskussion, for prøvede man at argumentere for det rimelige i afvisningen, var man jo bare endnu en af disse smålige pedanter, der ikke under nogen storhed eller en eventuel

genvej til succes. Lidt provokerende kan man måske også spørge, om der ville være så stor tilstrømning til de mange tilbud om en kunstnerisk genvej i de mange talentprogrammer, der fylder sendefladen, hvis janteloven stadig var så dominerende, som den påstås at være.

Set i lyset af alt dette kan det forekomme kættersk, nærmest provokerende, at der overhovedet skulle være noget positivt at finde i denne lov, og det er med bævende hjerte, at jeg vover påstanden, at janteloven for længst er død, og måske ligefrem har nogle positive elementer. 1930'ernes Danmark var et landbrugsland på tærskelen til industrialiseringen, og et sådant havde stadig landsbyens idealer, hvor alle var afhængige af hinanden, hvor fællesskabet havde båret et tilbagestående land frem til succes, rigdom og demokrati i form af andelsmejerier, højskoler og blomstrende foreningsliv, men hvor den sociale kontrol også var stærk, for man var først og fremmest menneske i kraft af sit tilhørsforhold til et historisk, kulturelt og nationalt fællesskab. I et sådant er der ikke meget plads til, at nogen går deres egne veje eller trækker sig fra fælles opgaver og pligter. Man deponerer sin individualitet til fordel for sikkerhed og tryghed, som i sin yderste konsekvens ender i konformitet og konservatisme, hvis den ikke udfordres eller får nye impulser. I dag er de fleste af disse fællesskaber forsvundet, vi definerer os selv som uafhængige og frie til at vælge de fællesskaber, der for et øjeblik tilfredsstillende et momentvis behov. Vi dyrker idræt for os selv, vi vælger den skole, som er bedst for vores børn og flytter dem, når den ikke opfylder deres og vores behov, vi skifter arbejde, når det ikke længere udvikler og tilfredsstillende vores ambitioner om personlig udvikling, og vi lader os skille, når parforholdet bliver kedeligt og forudsigeligt. Det moderne liv er på en gang forjættende og angstfremkaldende, for det er kun os selv, vi kan skyde skylden på, når det går galt, eller janteloven.

Det er endnu ikke lykkedes forskerne at finde jantelovs-genet hos danskerne, og siden det må formodes, at det ikke er indlejret i vores dna, må loven anses for at være en værdi eller norm, der er socialt og historisk betinget. Vores samfund besidder i dag en uhyre kompleksitet. Det er svært, hvis ikke umuligt, at finde nogle normer og værdier, der er gældende for alle. Det giver ikke længere mening at tale om et stort fællesskab ud fra fælles værdier og traditioner, pluralismen er slået fuldt igenem, og fællesnævneren for denne udvikling har været,

at det ikke længere er muligt at finde en ideologi eller tro som f.eks. den kristne, der har gyldighed for alle. Dette må i så fald også gælde for janteloven.

I takt med mediernes enorme udbredelse er der også brug for helte og ikoner, og bare en kort kanalrundfart på de dansktalende tv-kanaler lader os følge en enorm række kendisser, når de laver mad, udfordrer sig selv i fysiske udfoldelser, dans og sang. Vi sidder med dem i sofaen, når de indvier os i deres mest fortrolige øjeblikke, og vi læser deres selvbiografier, som ikke længere udkommer, når de er døde, eller når de ser tilbage på et langt liv, men er øjeblikksbilleder af en kendis-karriere i sin spæde begyndelse. Her ville janteloven komme på overarbejde, og nogen vil måske sige, at den jo kommer til udtryk, når de kendte kommer i uføre eller ikke viser sig at indeholde særligt meget. Dette er udtryk for skadefryd, og den findes i alle kulturer, det er nærmest en lovmæssighed, som allerede de gamle grækere kun kendte alt for godt, de talte om hybris og nemesis. Overmodet medfører altid faldet, det var gudernes gardering mod menneskenes forsøg på at opnå guddommelighed.

Hvis janteloven er død, burde vi så ikke flage overalt og fejre, at det endelig er lykkedes at frisætte os for denne stopklods? Der er ikke noget at fejre, hvis fællesskabets diktatur er blevet afløst af individualistisk ligegyldighed og ansvarsløshed over for de mennesker, vi omgiver os med. Jeg tror stadig på fællesskabet, at det er det eneste, som kan redde os ud af tidens store problemer, at vi løser dem i et forpligtende fællesskab, hvor der er plads til alles særheder og holdninger, men hvor individualiteten også må respektere fællesskabet. Børnene i skolen skal opleve at komme i sociale sammenhænge, de ikke nødvendigvis selv ville vælge, f.eks. i klasserummet, for her lærer de nogle af de demokratiske spilleregler, som er hele grundlaget for vores folkestyre. Demokrati *skaber* ikke fællesskab, demokrati *forudsætter* fællesskab, men det har trange kår i en skole, der kun vil basere sit værdigrundlag på den enkeltes lyst og udvikling. Flere og flere politikere vil bekæmpe janteloven med mere individualisering i uddannelsessystemet og vender misundeligt blikket mod Sydkorea, men spørgsmålet er, om de har forstået, at man ikke får en bedre skole ved at give de unge mere af det, de allerede har.

Her ligger måske også en mulighed for de frie skoler for at være et reelt eksisterende alternativ til nutidens skoletrend, der går i retning af endnu mere dyrkelse af den

enkelte elevs evner og behov. Vi skal stædigt holde fast i at have fokus på fællesskabet som grundlag for at drive skole og som udgangspunkt for undervisningen, selv om det til tider også er besværligt, tidskrævende, og børn og forældre hellere vil flygte i isolationens tryghed og mangel på modstand. Ved at vælge en friskole, vælger man, at ens børn skal påvirkes, men de skal også opleve at påvirke andre.

Det er tankevækkende, at det kommunistiske Kinas største problem ligger i de unges manglende evner til at samarbejde, f.eks. vandt Kina ikke en eneste medalje i nogen holdsport ved det sidste OL.

Vores håndboldhold vandt for nylig på trods af alle odds helt overraskende sølvmedaljen i verdensmesterskabet – og det er måske netop, fordi håndbold er et godt billede på den perfekte balance mellem fællesskab og individualitet. Det fungerer ikke, hvis den geniale spiller ikke får plads, rum og frihed til at skabe sin genialitet, men hans evner kommer heller ikke til udtryk, når han sætter sig selv højere end holdet.

Danmarks fremtid ligger ikke i at skabe så mange genier som muligt, men i at få de kloge til at arbejde sammen.

Bent Hansen
Lærer på Odense Friskole